

Kultūrinė atmintis Lietuvos sporto organizacijų ir klubų pavadinimuose

Regina TAMULAITIENĖ,
Lauras GRAJAUSKAS
Šiaulių universitetas

Pagrindiniai žodžiai: *kultūrinė atmintis, sportas, sporto organizacija, sporto klubas.*

Ivadas

Sporto, kaip ir kitos svarbios kultūrinės veiklos, plėtotė įvairiais Lietuvos raidos periodais šiandien iš naujo reikalauja atidžios analizės ir interpretacijos, darosi aktualesnė pažinimo tikslais. Sportui naujas galimybes suteikia kultūrinės atminties studijos. Pagal dabarties mokslo paradigmas *atmintis* vaizduojama kaip prisiminimo, atminimo ir minėjimo dermė, o į atminties archyvą ir istorinį kultūrinį paveldą žvelgiama atmintinumo požiūriu, kurį išreiškia ir pasekėjų iškelta atmintinų vietų, apimančių vietoves, tekstus, meno kūrinius, paminklus ir kitus atmintį prikaustančius ir minėtinius ženklus, koncepcija (N o r a 2007). Mokslininkai, aptardami kultūrinės atminties sąvoką ir jos turinį, nurodo, kad kultūrinės atminties terminas, jos tyrimo objektas yra ne konkretūs istoriniai įvykiai ar istorinės asmenybės, bet prisiminimas apie juos (A s s m a n n 2003; N i k ž e n t a i t i s 2007, 236). Toks tyrimas yra reikšmingas kokiai nors visuomenės grupei, kuri panašiai suvokia ir interpretuoja praeityje vykusius procesus, reiškinius, nusako jų svarbą dabartiniame gyvenime, modeliuoja ateities perspektyvą. Neabejotinai svarbi kultūrinės atminties formavimo(si) sritis yra sportas, kuris kaip visuomenės veiklos išraiška visuotinai laikoma svarbia tautinio tapatumo (identiteto) sudedamąja dalimi, yra ryški kultūrinės (sporto) atminties forma, teigianti, jog „sportas yra identiteta kurianti gyvenimo forma“ (C a y s a 2003). Tautiniam tapatumui susidūrus su globalizacija ir europeizacija, iškyla poreikis įvertinti esminius nacionalinio identiteto ir valstybinio tapatumo dėmenis atsižvelgus į naujas sąlygas. Tokie pokyčiai nulemti daugelio veiksmų, tačiau labiausiai išskirtini – laiko kaita, vertybinės ir ideologinės nuostatos. Tyrinėtojai teigia, kad būtent nacionalinis aspektas sporte tam tikra prasme pagreitino Sovietų Sąjungos dezintegraciją (S e n n 2007), kiti (Č e p a i t i e n ė, B u t a u t a s 2007) konstatuoja, jog sovietmečiu tautinis tapatumas reikšėsi per sportą: *iš pat pradžių leista simboliškai susieti sovietinį sportą su lietuvių tautinėmis aspiracijomis <...> kai po karo, sovietizuojant viešąjį gyvenimą, Lietuvoje ėmė veikti sąjunginių sporto draugijų padaliniai, o svarbiausia ir*

įtakingiausia jų buvo respublikinė 'Žalgirio' draugija, įkurta 1944 m. Maskvoje. Autoriai pažymi, kad tam tikrų galimybių nacionalizmui sporte reikštis sudarė ir kita svarbi aplinkybė, kurią statistikos duomenimis nesunku pagrįsti, jog lietuviai ne tik siekė suteikti savo reprezentacinėms komandoms tautinius pavadinimus, bet ir bandė jas pačias burti nacionaliniu ir lokaliu pagrindu, įtraukdami ir vietinius kitataučius. Tokie teiginiai ir prielaidos skatino atlikti detalią sporto organizacijų ir klubų pavadinimų Lietuvoje kaitos analizę. Šio straipsnio tikslas – išnagrinėti sporto organizacijų ir klubų pavadinimų tipologizaciją, pasiskirstymą ir pokyčių tendencijas Lietuvos sporto struktūroje, iš dalies nustatyti jų reikšmę, konstruojant ir formuojant nacionalinio identiteto tvirtumą, saugant ir išlaikant kultūrinę atmintį istorinių permainų kontekste. Siekiama nustatyti, kokie sporto klubų ir organizacijų pavadinimai vyravo skirtingais Lietuvos istorinės raidos periodais, kaip reišėsi ir kito jų sklaida, buvo išlaikomas regiono savitumas, saugoma kultūrinė atmintis. Tokia tematika parašytų išsamių mokslinių publikacijų nepavyko aptikti. Tyrimo imtis – tyrimo vienetais pasirinkta sporto istoriografija, kurią sudarė Lietuvos sporto istorijos tematika paskelbti mokslo darbai, Lietuvos sporto statistika. Tyrimo metodai – mokslinės literatūros, dokumentų, šaltinių studija ir analizė, aprašomasis, kritinis-analitinis, statistinis metodai.

Tyrimo rezultatai

Išanalizavus Lietuvos sporto istorijos mokslo publikacijų turinį rasti 869 sporto organizacijų ir klubų pavadinimai, išskirti 25 jų tipai (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Sporto organizacijų ir klubų pavadinimų Lietuvoje tipai (%)

Pavadinimai	Laikotarpis (metai)							
	1885–1918	1918–1940	1940–1941	1941–1944	1945–1959	1959–1986	1986–1990	1990–1995
Daiktavardiniai								
Toponimai	16,7	8,3		18,8	15,7	22,9	16,2	25,5
Hidronimai	4,7	4,7	3,0				1,1	1,9
Agronimai		4,6				1,0		
Mítonimai	8,3	13,0	21,1	10,4	8,8	3,8	1,9	6,1
Antroponimai	3,6	3,6	2,3				0,8	1,4
Etnonimai		1,9					1,9	1,4
Oronimai		0,9	5,3					
Įmonės pavadinimas		10,2	15,8	8,3	20,6	12,4	17,1	8,5
Amžiaus tarpsnis					1,0	1,9	1,9	0,9
Augalas	8,3	0,9			4,9	1,9	3,8	1,9
Gyvūnas	50,0	6,5	5,3	12,5	3,9	1,9	6,7	6,1
Daiktas		1,9	5,3	6,3	6,9	7,6	5,7	2,4
Gamtos reiškinys		7,4		8,3	5,9	10,5	7,6	6,1

1 lentelės tęsinys

Medžiaga		0,9		2,1	2,9	4,8	2,9	1,4
Mato vienetas		1,9		2,1	1,0			1,4
Profesija		1,9	10,5	4,2	9,8	12,4	11,5	2,4
Kultūra, švietimas, mokslas		0,9	5,3		2,0	3,8	6,7	4,2
Simbolis		8,3	10,5		2,9	1,0		3,8
Būdvardiniai								
Emocijos								1,9
Ypatybės		0,9		2,1	1,0	1,9	2,9	0,5
Vertybės		2,8	5,3	4,2	1,0		1,0	0,5
Veiksmažodiniai								
Procesas								1,0
Veikla		0,9			2,9	6,7	2,9	4,7
Kita	8,3	8,3		8,3	1,0		1,0	
Santrumpos		7,4		12,5	2,9	2,9	2,9	11,8

Didžiausią dalį sudaro daiktavardiniai pavadinimai, tarp kurių sporto organizacijų vardai dažniausiai siejami su **toponimais** – N = 111 (15,6 %), iš jų paplitę **hidronimai** – (pvz., upės *Nemunas, Nevėžis, Neris, Venta, Sidabra, Bartuva, Kruoja, Rovėja, Lėvuos, Babrungas*, ežerai – *Mastis, Geluva*, jūros ir vandenynai – *Baltija, Atlantas*. Tokie vardai stabilūs, valstybės raidos pokyčių tarpiniais nėra lemiami politikos, ideologijos. Iš visų toponimų nemažą dalį sudaro **agronimai** (žemėvardžiai) – *Dainava, Sūduva, Dzūkija, Antašava*, gausūs **oikonimai** (*Antakalnis, Žvėrynas, Sodyba, Provincija*), rodantys sąsajas su vieta, vietoje, teritorija, ir tik keletas susieti su **oronimais** (kalnų vardai) – *Žvelgaitis, Olimpija*. Toponiminiai sporto organizacijų ir klubų vardai buvo populiarūs 1990–1995 m. (25,5 %), nors gausiai tokių pavadinimų būta ir įvairiais sovietmečio laikotarpiais. Dažniausiai pagal toponimus galima suvokti tai, kuriai vietoje, regionui priklauso sporto organizacija, komanda ar klubas. Įdomu pastebėti, kad **mitonimai** (*Achilas, Neptūnas, Mirga, Poseidonas, Patrimpas, Pilėnai*) buvo populiariesni pirmos sovietinės okupacijos (21,1 %) ar Lietuvos Respublikos (13,0 %) laikotarpiu nei po 1990 m. kovo 11 d., atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę (6,1 %). Tarp antroponimų labiausiai išskirtini įvairiais Lietuvos istorijos periodais reikšmingi vardai (*Gražina, Algirdas*), buvo populiarūs žmonių vardais *Vaidotas, Džiugas, Šarūnas* pavadinti sporto klubai, komandos. Analizuojant sporto organizacijų ir klubų pavadinimus kultūrinės atminties požiūriu seniausią 1885–1918 m. laikotarpį reprezentuoja 1911 m. Vilniuje įkurta Oreivių sporto draugija *Aušra*, sietina su Lietuvos tautinio atgimimo laikotarpiu. Pirmosios 1918–1940 m. Lietuvos Respublikos laikotarpiu krepšinio sporto komandos *Aušra* įkuriamos Kaune ir Šiauliuose (1937). *Aušra* pavadinta futbolo komanda 1945–1959 m. buvo Panevėžyje, o 1986 m. įkurta Kaišiadorių krepšinio komanda *Aušra*. Tarpukario kultūrinės atminties situaciją per sportą rodo Kauno sporto organizacijos: *Vytis, Vytija, Algirdas*, Klaipėdos: *Santara, Vytis*

ir pan. Pirmosios Lietuvos sovietinės okupacijos kultūrinė atmintis atspindėta pavadinimais *Spartakas, Raudonoji vėliava, Tiesa, Darbo sportas*, šalia kurių išliko skirtinguose regionuose pasikartojantys komandų pavadinimai *Perkūnas, Sodyba, Žinia, Sakalas*. Sovietmečiu Lietuvoje sporto organizacijų, klubų pavadinimai dažniausiai buvo siejami su **įmonių** veiklos specifika (N = 88; 12,3 %) (*Gubernija, Kauno audiniai, Lima, Pluoštas, Energija, Verpstas, Pergalė, Sparta, Vairas, Alita, Kalnapilis, Nafta*). Neretai būdavo įvardijama **gamtos reiškinių** (*Žaibas, Gaisras, Žiežirba, Vėtra, Audronaša, Perkūnas, Šviesa, Kibirkštis*). Nustatyta, kad visais istoriniais laikotarpiais **gyvūnų** (*Sakalas, Sakalai, Tauras, Vilkas, Kovas, Žirgas, Stumbras, Elnias, Žuvėdra, Lūšis*) kilmės pavadinimų tipo dažnis tarp Lietuvos sporto organizacijų žymiai didesnis nei **augalų** (*Rūta, Ažuolas, Linas, Eglė, Medelynas, Klevas*). Sovietmečiu sporto komandų ar klubų pavadinimai **buvo** parenkami tapatinant su **profesija** (*Statybininkas, Prekybininkas, Komunalininkas, Kelininkas, Transportininkas, Chemikas, Cementininkas, Geležinkelininkas, Kolūkietis, Kooperatininkas, Medikas, Melioratorius, Pedagogas*), rečiau siejami su **medžiagų** (*Metalas, Žerutis, Azotas, Silikatas, Kristalas, Granitas, Drobė, Gintaras*) pavadinimais, **ypatybių** (*Macnūs, Žalieji, Svajotojas, Entuziastas*) nurodymu, **amžius** (*Veteranai, Jaunystė, Senjorai*) nusakymu, reti **daiktų** (*Batas, Švyturys, Inkaras*) įvardijimai. Dažni, ypač Atgimimo laikotarpiu, sąsajų su **kultūra** ir **švietimu** turintys pavadinimai (*Mokslas, Universitetas, Akademikas, Kultūra, Dailė, Švietimas*), tačiau vardai kaip **simboliai** (*Atletas, Olimpas, Fortūna, Vėliava*) populiariausi buvo 1940–1941 m. (10,5 %).

Lietuvos sporto organizacijų, klubų vardų daryba apibendrinta 2 ir 3 lentelėse.

2 lentelė

Lietuvos sporto organizacijų ir klubų 1985–1995 m. pavadinimai pagal gramatinę raišką

Gramatinė raiška	Laikotarpis (metai)							
	1885–1918	1918–1940	1940–1941	1941–1944	1945–1959	1959–1985	1986–1990	1990–1995
Tikrinis	33,3	51,9	57,9	43,8	64,7	46,7	41,9	57,1
Bendrinis	66,7	33,3	42,1	43,8	32,4	49,5	54,3	32,5
Santrumpos (akronimai)		14,8		12,5	2,9	3,8	3,8	10,4

3 lentelė

Lietuvos sporto organizacijų ir klubų 1985–1995 m. pavadinimų raiška pagal darybos tipą

Darybos tipas	Laikotarpis (metai)							
	1885–1918	1918–1940	1940–1941	1941–1944	1945–1959	1959–1985	1986–1990	1990–1995
Vientisinis	91,7	71,3	84,2	68,8	90,2	96,2	89,5	72,2
Sudėtinis	8,3	28,7	15,8	31,3	9,8	3,8	10,5	27,8

Sporto organizacijų pavadinimų kaita pagal gramatinę raišką ir darybos tipą rodo, kad sporto klubų ir organizacijų vientisinių pavadinimų visais istorijos tarpsniais buvo žymiai daugiau nei sudėtinių. Vardų pasiskirstymo statistika rodo, kad panašūs šiuo požiūriu yra 1918–1940 m. ir 1990–1995 m., kai vientisinių pavadinimų skaičius buvo tris kartus didesnis nei sudėtinių. Sudėtinių sporto klubų pavadinimų skaičius labiausiai išaugo po 1990 m., kai sporto organizacijos ir klubai susidūrė su organizacinėmis, vadybos, finansavimo ir rėmimo problemomis, pavadinimai rodė jų teisinę priklausomybę (pvz., *Stimorol-Atletas*, *Universitetas-Iringa*, *Universitetas-Laivitė*, *Lokomotyvas-Vilbana*, *Statyba-Lietuvos rytas*). Kartais pavadinimai buvo keičiami ypač dažnai, pvz., Šiaulių žolės riedulio komanda 1993 m. vadinta *Tauro-Eurovil*, o 1994 m. – *Eurovil-Interstatyba*. Kauno rankinio komanda *Granitas* tapo *Granitas-Kausta*, vėliau *Granitas-Karys*.

Apibendrinimas

Sporto organizacijų, klubų, komandų pavadinimų 1885–1995 m., atsižvelgiant į skirtingus Lietuvos valstybės raidos periodus, analizė atskleidžia, kad sporto visuomenė keičiasi drauge su valstybės istorine raida, ideologija, nuostatų ir vertybių laikmečio požiūriu kaita, yra veikiamas konkretaus laikotarpio politinių, socialinių ir kultūrinių aplinkybių. Pavadinimai yra tautinio tapatumo komponentai, atspindi regiono specifiką, asocijuojasi su kraštovaizdžiu, kultūrine, ekonomine, švietimo raida, mitologija. Pirminė sporto organizacijų ir klubų pavadinimų kultūrinės atminties analizė atskleidė jos daugiasluoksniškumą. Kultūrinė atmintis įvardijant sporto organizacijas ir klubus varduose nėra dominuojanti. Iki Pirmosios Lietuvos Respublikos paskelbimo sporto komandoms ir organizacijoms pavadinti buvo renkamosi su gyvūnais susieti vardai, tvirtas pozicijas išlaikę ir 1918–1940 m. Su mitonimais dažniausiai tapatinti sporto organizacijų pavadinimai pirmosios sovietinės okupacijos metais. Su gyvūnais, vietovardžiais labiausiai siejami vardai, paplitę Antrojo pasaulinio karo metais. Pokario pradžioje išpopuliarėjo sporto organizacijų vardai pagal įmonių pavadinimus, vėliau sieti su toponimais. Visais nagrinėtais istorijos periodais dažni hidroniminiai vardai. Pateiktas kultūrinės atminties modelis per sporto organizacijų ir klubų pavadinimus nėra išsamus, sporto organizacijų ir klubų pavadinimų raidos pokyčiai verti platesnių įvairių mokslo sričių tyrimų.

Literatūra ir šaltiniai

- A s s m a n n 2003 – Jan Assmann, *Das kulturalle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, München, Aufl. 48–86.
- Č e p a i t i e n ė, B u t a u t a s 2006 – Rasa Čepaitienė, Ingvaras Butautas, „Mus vienija alus ir pergalės“? arba sportas ir lietuviškoji tapatybė“, *Lietuvos istorijos studijos*, 17, 97–112.
- C a y s a 2003 – Volker Caysa, *Körperutopien. Eine philosophische Anthropologie des Sports*. (Hrsg.) / Schmid, Wilhelm: Reinhold Messners Philosophie, prieiga internete: <http://www.google.lt/search?q=Caysa+V.&hl=lt&start=20&sa=N> [žiūrėta 2009-05-10].

- N o r a 2007 – Pierre'o Nora, *Atminties laukas / vietos*, prieiga internete: http://www.eurozine.com/articles/article_2007-10-08-nora-lt.html [žiūrėta 2009-01-25].
- LSSM 2005, 2006 – *Lietuvos sporto statistikos metraštis*, prieiga internete: <http://www.kksd.lt/index.php?87357299> [žiūrėta 2009-05-10].
- LSS 2005, 2006, 2007 – *Lietuvos sportas skaičiais* – Sportuojančiųjų skaičiaus dinamika sporto klubuose ir sporto mokymo įstaigose 1998–2006; Sporto įstaigų, įmonių ir organizacijų veiklos rodikliai, prieiga internete: <http://www.kksd.lt/index.php?87357299> [žiūrėta 2009-01-21].
- LKSI 1996 – *Lietuvos kūno kultūros ir sporto istorija*, Vilnius: Margi raštai.
- LSIA 1998 – *Lietuvos slidinėjimo istorinė apžvalga*, Vilnius: Lietuvos sporto informacijos centras.
- N i k ž e n t a i t i s 2007 – Alvydas Nikžentaitis, *Kryžiaus karų epocha Lietuvos kultūrinėje atmintyje, Kryžiaus karų epocha Baltijos regiono tautų istorinėje sąmonėje*, Šiauliai: Saulės delta, 236–249.
- S e n n 2007 – Alfred Senn, *Power, Politics and the Olympic Games*, Champaign IL: Human Kinetics.
- T a m u l a i t i e n ė, V e r š i n s k i e n ė, M i s e v i č i u s 1998 – Regina Tamulaitienė, Nijolė Veršinskienė, Juozas Misevičius, *Šiaulių sportas (istorijos metmenys)*, Kaunas: Aušra.
- T a m u l a i t i e n ė, N o r k u s 2008 – Regina Tamulaitienė, Stanislovas Norkus, *Sportas Šiaulių universitete (1948–2008)*, Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.

Regina Tamulaitienė, Lauras Grajauskas

Kultūrinė atmintis Lietuvos sporto organizacijų ir klubų pavadinimuose

S a n t r a u k a

Pagrindiniai žodžiai: kultūrinė atmintis, sportas, sporto organizacija, sporto klubas.

Straipsnyje nagrinėjama kultūrinės atminties raiška sporto organizacijų ir klubų pavadinimuose, pristatomi tyrimo rezultatai. Tyrimo problema atskleidžiama klausimais: kokie sporto klubų ir organizacijų pavadinimai atspindi kultūrinę atmintį? kokia yra kultūrinės atminties atspindėjimo specifika?

Tyrimo tikslas – išnagrinėti sporto organizacijų ir klubų pavadinimų tipologizaciją, pasiskirstymą ir pokyčių tendencijas Lietuvos sporto struktūroje. Tyrimo vienetais pasirinkta sporto istoriografija, kurią sudarė Lietuvos sporto istorijos tematika paskelbti mokslo darbai, Lietuvos sporto statistika. Tyrimo metodai: mokslinės literatūros, dokumentų, šaltinių studija ir analizė, aprašomasis, kritinis-analitinis, statistinis metodai.

Tyrimo analizė parodė, kad sporto organizacijų ir klubų pavadinimai atspindi Lietuvos sporto bendruomenės kultūrinę atmintį, vaidina svarbų vaidmenį lietuvių tautiniam identitetui stiprinti. Tyrimas patvirtino pagrindinius kultūrinės atminties teorijos teiginius, kad ji kinta priklausomai nuo istorinio laikmečio tikslų ir uždavinių, atskleidė kultūrinės atminties modelio įvairovę.

Regina Tamulaitienė, Lauras Grajauskas

Cultural Memory in the Names of Lithuanian Sport Organizations and Clubs

S u m m a r y

Keywords: *cultural memory, sport, sport organisation, sports club.*

The article analyses the expression of cultural memory in the names of sport organizations and clubs and presents the research results. The following question characterizes the research problem: what names of sport clubs and organizations reflect cultural memory, what is the reflection specificity of the cultural memory?

The aim of the research is to analyze the typologisation, distribution and tendencies of changes of the names of sport organizations and clubs in the structure of Lithuanian sport. Sport historiography which was comprised of the scientific works with the topics of Lithuanian sport history and Lithuanian sport statistics were chosen as the research units. The following research methods were used: the study and analysis of scientific literature, documents and sources, descriptive, critical-analytical, statistical methods.

The research analysis showed that the names of sport organizations and clubs reflect the cultural memory of Lithuanian sports community and play an important role in intensifying the Lithuanian national identity. The research confirmed the main propositions of the theory of cultural memory that it varies subject to the aims and objectives of historical time and showed the variety of the models of cultural memory.

R e g i n a T A M U L A I T I E N Ė
*Istorijos katedra
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38
LT-76352 Šiauliai
[regatamul@yahoo.com]*

L a u r a s G R A J A U S K A S
*Kūno kultūros ir sporto edukologijos katedra
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 25
LT-76352 Šiauliai
[laurasgrajauskas@gmail.com]*